

John Maynard Keynes (1883-1946)

Authors	van Schaik,A.B.T.M.
Publication Date	1995
Link	https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/c09483bd-e110-4aaa-9688-422398d9f077
Citation	van Schaik , A B T M 1995 , John Maynard Keynes (1883-1946) . in M Knapen (ed.) , De Bron en de Stroom, 25 hoogleraren over hun grote wetenschappelijke voorbeeld . Tilburg University Press , Tilburg .
Download Date	2025-02-06 15:21:48
Rights	<p>General rights</p> <p>Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research. - You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain - You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal" <p>Take down policy</p> <p>If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.</p>

Dit interview is opgetekend door Michel Knapen en gepubliceerd in 'de bron en de stroom, 25 hoogleraren over hun grote wetenschappelijke voorbeeld', Tilburg University Press, 1995.

John Maynard Keynes (1883-1946)

'in de actuele economische politiek moet je Keynes wel volgen'

Ton van Schaik

Zijn belangrijkste werk is het meest bekend onder een weinigzeggende afkorting: *The general theory*. Keyneskenners noemen het een 'klassiek werk'¹⁾, vergelijkbaar met de *Wealth of Nations* van Adam Smith. Waar de laatste een fundament legt voor de klassieke politieke economie, ontwikkelt John Maynard Keynes met zijn *The general theory of employment, interest and money* (1936) een nieuwe manier van economiebeoefening. Sindsdien heeft Keynes de toon gezet: 'Meer Nobelprijswinnaars economie dan men denkt, zijn geïnspireerd door Keynes, of zijn Keynesiaan', meent prof. dr. Ton van Schaik, hoogleraar Empirische Macro-economie. 'Dat kan ook niet anders, want de actuele economische ontwikkelingen dagen daartoe uit.'

In 1967 nog maakt de Britse econoom Michael Stewart²⁾ melding van de successen van de Keynesiaanse politiek: de economische groei is in die dagen ongekend en over werkloosheid maakt niemand zich zorgen. Nog geen tien jaar later is er van dat optimisme niets meer over. De teleurstelling in Keynes is groot, het gezag van de economische wetenschap krijgt een deuk. Gemakshalve wordt vergeten dat de periode van *full employment*, die vele industrielanden gedurende een kwart eeuw na de Tweede Wereldoorlog hebben gekend, mede te danken is geweest aan de toepassing van Keynesiaanse recepten: Keynes is niet dood, ook al roepen sommigen van wel. De huidige economische problemen zijn van een heel ander karakter dan die van Keynes in de jaren dertig. Dus kan Keynes niet altijd een antwoord bieden. Of wel?

Ton van Schaik is van mening dat de 'bruikbaarheid' van een klassiek werk als *The general theory of employment, interest and money* een oneigenlijk uitgangspunt is. 'The general theory' staat bekend als een taai boek, maar dat is het volgens mij niet. Het is ook niet echt een gemakkelijk werk. Hoewel Keynes goed met wiskunde overweg kon, is *The general theory* toch een puur

verbaal boek. Ik vind het wat impressionistisch van aard. Het formuleert een aantal zaken die tot die tijd weinig aandacht gekregen hadden, zoals het begrip animal spirits. Wat beweegt ondernemers nou precies, hoe doen ondernemers dat nou? Dat was vrij nieuw voor die tijd. Je kunt je wel afvragen of een boek uit de jaren dertig, zoals *The general theory*, nog steeds bruikbaar is, maar die vraag kun je je bij alle wat oudere boeken stellen. Uit *The general theory* kun je geen recept halen voor de problemen van de tegenwoordige tijd. Op die manier is echter geen enkel boek bruikbaar.'

Dat de `grootste en meest invloedrijke econoom die de twintigste eeuw heeft voortgebracht³⁾ een boeiende persoonlijkheid blijft, is niet in de laatste plaats te danken aan het milieu waarin Keynes verkeert. Zijn familie maakt deel uit van de Victoriaanse academische wereld: vader John Neville - auteur van *Formal logic en Scope and method of political economy* - is een bekend filosoof en econoom en moeder Florence Ada is een van de eerste vrouwelijke studenten aan het Newham College in Cambridge en later burgemeester van die stad.

Op veertienjarige leeftijd wordt John Maynard toegelaten tot het Eton College, waar hij vijf jaar verblijft. In 1902 begint hij aan zijn studie wiskunde aan King's College, waar hij al snel tot de *Bloomsbury-group* gaat behoren, een intellectueel gezelschap dat zich bezig houdt met politieke en culturele activiteiten.

In 1906 gaat Keynes voor een overheidsfunctie op voor de `vergelijkende examens', die voor een belangrijk deel bestaan uit economie (hij volgde colleges bij Alfred Marshall). Van de 104 kandidaten wordt hij tweede: de nummer één (O.E. Niemeyer) krijgt - als extra erkenning - een functie aangeboden bij het ministerie van Financiën, Keynes treedt in dienst bij het militaire departement van het *India Office*, een soort troostprijs. In zijn vrije tijd gaat hij aan de slag met zijn dissertatie, die over kanstheorie gaat. Op basis van deze werkzaamheden wordt hij in 1909 benoemd tot *fellow* aan het King's College, een fel begeerde titel. Het onderwerp van zijn dissertatie werkt hij verder uit tot *A treatise on probability*, dat in 1921 verschijnt. In de tussenliggende periode wordt hij redacteur van *Economic Journal* (1911), komen *Indian currency and finance* (1913) en *The economic consequences of the peace* (1919) uit en gaat hij alsnog bij het ministerie van Financiën werken (1915). Keynes vertegenwoordigt dat departement bij de Vredesconferentie, die in 1919 te Parijs plaatsvindt.

In de jaren daarna schrijft hij *A tract on monetary reform* (1923), trouwt met Lydia Lopokova, maakt reizen naar Rusland, vervult vele functies in overheidsdienst en publiceert in 1936 zijn bekendste werk: *The general theory of employment, interest and money*. Het ligt in de boekwinkels te koop voor vijf shilling: de auteur zélf bedingt deze lage prijs om een grote verkoop te realiseren.

Dan rijst zijn ster verder: adviseur van de minister van Financiën (1940), directeur van de Bank of England (1941) en curator van de National Gallery (1941). In 1942 wordt hij verheven tot *lord*, met als officiële titel *baron Keynes of Tilton*. Twee jaar voor zijn dood maakt hij de conferentie van Bretton Woods mee (1944). In zijn sterfjaar (1946) neemt hij deel aan de conferentie in Savannah voor de installatie van het Internationale Monetaire Fonds en de Wereldbank.

‘Vraag vijf economen hun mening over een economisch onderwerp’, heeft Churchill eens gezegd, ‘dan krijg je zes opinies. Keynes zal er namelijk twee geven.’ De opinie van Ton van Schaik: ‘Keynes stond met beide benen in de wereld.’

‘Mijn fascinatie voor een econoom als Keynes komt voor een deel door de Tilburgse opvoeding die ik heb genoten. Professor Dick Schouten, die tussen 1951 en 1988 Algemene leer en geschiedenis van de economie aan de Tilburgse universiteit doceerde, is een van mijn leermeesters geweest. Hij dacht heel Keynesiaans. Dat heeft te maken met de achtergrond van Nederlandse economen, dus ook die van Schouten: deze is sterk macro-econometrisch. En als je met macro-econometrische modellen - die van huis uit Keynesiaans van aard waren - groot gebracht bent, heb je meer oog voor de Keynesiaanse macroeconomie. In de tijd dat ik studeerde - de jaren zestig - was het spelen met de Keynesiaanse macro-economie heel populair. Economen dachten daarmee iets aan de werkelijkheid te kunnen doen.

Toen ik in 1968 afstudeerde, had de studentenbeweging nog oog voor bijvoorbeeld de gevolgen die de economische groei voor het milieu had. Deze maatschappijkritische beweging heb ik van nabij kunnen meemaken. Professor Theo van de Klundert, waarmee ik na mijn afstuderen nauw samenwerkte, doceerde in die tijd *capita selecta* uit het uitgestrekte en voor velen onbekende gebied buiten de neo-klassieke theorie, variërend van de neo-marxistische theorie van het monopoliekapitalisme tot de neo-ricardiaanse theorie van de ongelijke ruil. Historisch besef en het

meten en weten door het bekijken van cijfers stonden daarbij centraal. Het is mij met de paplepel ingegoten om verder te kijken dan het standaard macro-economische paradigma, zonder dat nou direct in vullen met "Keynesiaans". Ik heb ook een aantal artikelen geschreven, waarin ik de verschillende paradigma's met elkaar wilde verzoenen. Dat is tegenwoordig ook heel gebruikelijk.⁴⁾

Aan Keynes wordt de gedachte toegeschreven dat de overheid een uiterst actieve rol dient te spelen. Dat is echter een misinterpretatie. Keynes dichtte de overheid vooral in de regulering van het geld een belangrijke rol toe. Tot 1940 was de voorziening van het geld in de wereld slecht geregeld. Dat is in wezen de kern van de chaos in de jaren dertig. Over de geldvoorziening is in de oorlog veel nagedacht, ook door Keynes. Na de oorlog is door industrielanden hard gewerkt aan het ontwikkelen van een wettelijk kader (de *Wet Toezicht Kredietwezen* past in die ontwikkeling), centrale banken zijn genationaliseerd en er zijn allerlei instituties gekomen. Dat alles speelt zich af in een *voorwaardescheppende* sfeer. Een dergelijke rol zou de overheid toekomen. Er is echter altijd gedacht dat een overheid die het geld monopoliseert, ook in staat is het geld te manipuleren en dat betekent manipuleren van het gedrag van ondernemingen en mensen. Dat idee werd altijd met Keynes verbonden en is ook ver uitgewerkt in traditionele Keynesiaanse theorie'tjes, maar als je Keynes leest, zie je dat dat Keynes helemaal niet is. Zo zijn er wel meer misverstanden over Keynes. Hij zou bijvoorbeeld de architect zijn van de New Deal-politiek in de jaren dertig, hoewel hij daar in de *The general theory of employment, interest and money* juist heel spottend over doet.

Keynes leefde ten tijde van de overgang van autarkie naar een situatie die meer internationaal geordend was. Tot 1940 is er nauwelijks groei van de internationale handel. Er was natuurlijk wel veel handel, maar ook veel autarkie. Autarkische staten zijn statischer, er is minder concurrentie en minder druk op de ketel. Naarmate landen statischer van aard zijn, kun je ze verfijnder analyseren en eerder de neo-klassieke theorie toepassen.

Keynes zat op dat historische draaipunt. In de jaren twintig werd in Engeland een antwoord gezocht op de vraag hoe het kwam dat Engeland de economische strijd met de Verenigde Staten verloren had. Volgens de neo-klassieken economen - en ook Marshall - werkten de markten in Engeland niet goed. Keynes constateerde dat de internationale concurrentie een grote rol speelde: de Verenigde Staten zetten een aantal ontwikkelingen in gang en Engeland is die gaan imiteren. Hij

wees, als exponent van zijn tijd, op het belang van het internationale handelsverkeer. Hij had erg goed door wat er in die tijd aan de hand was, dat moet je hem meegeven. Ik geloof niet dat hij zo gek veel invloed heeft gehad. Opvallend is wel dat hij zijn eigen ideeën over het ondernemerschap in zijn privé-leven naar voren heeft gehaald. Via zijn vaste rubriek in de Londense krant *The Times* probeerde hij zijn nieuwste boeken aan de man te brengen.

Het neo-klassieke paradigma *sec* heeft me nooit zo aangesproken. Ik heb het altijd te eenzijdig praxiologisch en te steriel gevonden. Het is een gedachtenconstructie van een economie die in principe naar een evenwichtssituatie, met een constant werkloosheidspercentage, tendeeert. Vooral die evenwichtstoestand, met die zogenaamde *natural rate of unemployment*, wordt nogal eens naar voren gehaald om te laten zien als een ideaaltype en ook om te tonen wat er aan de praktijk mankeert. Dit heeft wel een zeer lerende functie over de uiteindelijke situatie waar een economie op lange termijn naar toe zou kunnen gaan, maar het zegt weinig over de concrete aanpassingsprocessen die de economie naar zo'n evenwicht toesturen. Met deze constructie kun je bijvoorbeeld maar moeilijk begrijpen *waarom* het werkloosheidspercentage in Europa na elke recessie blijvend hoger is dan na een vorige recessie. Ook kun je in het neo-klassieke concept niet begrijpen waarom de prijzen relatief star zijn en hoe het komt dat vraag en aanbod tegelijkertijd op een of andere manier op elkaar worden afgestemd. Vraagstukken over wat de ondernemer doet als hij zijn prijzen niet of nauwelijks aanpast, worden binnen het standaard macroeconomische paradigma niet beantwoord. Dan kom je al snel op een terrein terecht dat door Keynes - en ook door Schumpeter en Wicksell - beschreven is. De vraag waarom de lonen relatief star zijn is in de standaardliteratuur wél uitgebreid geanalyseerd, maar de analyse van prijsstarheid, vooral in relatie met het Europese werkloosheidsprobleem, heeft tot dusverre voornamelijk buiten de *mainstream* plaatsgevonden. Gordon heeft een paar jaar geleden een mooi overzicht van deze zogenoemde Nieuw-Keynesiaanse macro-economie gegeven,⁵⁾ waarop ik in mijn inaugurale rede van 1991 ben ingegaan.

Vanuit het Keynesiaanse denken heb je altijd erg veel oog voor conjunctuurbewegingen. Ik heb niet voor niets een portret van Keynes op mijn werkkamer staan, met de tekst *The eternal tide-watcher*. Dat is precies wat Keynes heeft gedaan: voortdurend kijken naar de golfbeweging die in de economie plaatsvindt. In het economisch leven draait alles om die golfbeweging. In het hele

denken en doen van ondernemers, consumenten en politici speelt deze beweging een uiterst belangrijke rol. Het is derhalve niet verwonderlijk dat economen die als beleidsadviseurs optreden - zoals die van het Centraal Planbureau - zich meer Keynesiaans opstellen dan economen op universiteiten die binnen het standaard macro-economische paradigma werken. Met zulke beleidsadviseurs voel ik me verwant en ik heb al heel wat afstudeerders begeleid die in deze sfeer werkzaam zijn. Niet voor niets noemt men mij een "empirisch macro-econoom": ik vraag me voortdurend af wat een concept of een theorie voor het begrijpen van de actuele ontwikkelingen te betekenen heeft. Dit neemt niet weg dat de pure theoriebeoefening me intellectueel heel sterk aanspreekt. Mijn proefschrift van 1973 bijvoorbeeld, over reproductiemodellen, is daarvan een voorbeeld. Ik kijk nog altijd met veel genoegen terug op de periode dat ik daaraan schreef.

Wat je bij Keynes ook vindt - en dat staat helemaal diametraal tegenover de neo-klassieken - is de *hysterese*, de *padafhankelijkheid*. Volgens de neoklassieke theorie bevindt de economie zich in een bepaald evenwichtspunt. Door schokken wordt de economie van dat evenwicht afgestoten, maar de economie tendeert weer naar hetzelfde punt terug. Bij Keynes schiet de economie na een klap uit het lood en vindt zijn evenwicht ergens anders: dat noemen we padafhankelijkheid. De economie kan bij Keynes een bepaald pad opgaan zodat de produktie en werkgelegenheid op een lager niveau uitkomen, terwijl bij de neo-klassieken weer naar het oude niveau wordt teruggekeerd. De optimistische kant van de padafhankelijkheid is dat ook het omgekeerde kan plaatsvinden. Onder invloed van internationale concurrentie gaan ondernemingen reageren op de vraag die - op wereldniveau - boven de markt hangt. Ze gaan dan zoveel aanbod genereren dat de produktie en werkgelegenheid toenemen. Dat versterkt zichzelf. Ook dat is Keynes.

De neo-klassieke theorie gaat uit van een vast punt. Alles wat er gebeurt kun je catalogiseren, je kunt alle schokken opsommen, alle aanpassingsprocessen beschrijven. Als de economie door een bijzondere gebeurtenis van het vaste punt is afgeweken, dan weet je precies wat je moet doen om naar dat punt terug te keren. Bij Keynes kun je dat niet, je moet elke situatie opnieuw beoordelen. Er is geen pasklaar antwoord op de vraag wat je moet doen, je moet steeds voeling krijgen met de nieuwe omstandigheden. Dus moet je goed en systematisch om je heen kijken. Veel mensen van buiten de universiteit, zoals mensen in de beleidssfeer en in het bedrijfsleven, hebben in de loop van de tijd een hele goede intuïtie opgebouwd. Die voelen als het ware in hun vingertoppen wat er aan de hand is. En hoe zie je wat er aan de hand is? Door een

ontzettend grote hoeveelheid informatie elke dag tot je te nemen en daar een lijn in te vinden.

Ook al omschrijf ik mezelf als Keynesiaans, toch is het moeilijk aan te geven wat dat nou precies is. Om dat te verduidelijken kun je het beste kijken hoe je de ondernemer voorstelt. Volgens de neo-klassieke theorie is de ondernemer iemand die zijn zaakjes goed moet organiseren, die zijn informatie goed moet verzamelen en dat soort zaken. Volgens deze visie gaat hij uiteindelijk echter aan de kant staan en ziet toe hoe de markt het werk doet. De ondernemer is in de neo-klassieke theorie meer een toeschouwer en is minder bezig met actieve sturing.

Verder is in de neo-klassieke theorie de technologische ontwikkeling exogeen: de neo-klassieke ondernemer houdt daar dus geen rekening mee. In de Keynesiaanse theorie is de technologische ontwikkeling in wezen endogeen. Bij Keynes is de ondernemer voortdurend bezig met zijn overleving. Hij erkent de grote onzekerheid die er in de wereld is en weet niet hoe zijn onderneming er over drie jaar voor staat. De ondernemer *reageert* niet alleen voortdurend op wat de markt doet, maar hij is ook steeds bezig om z'n efficiency te verbeteren. Ik zeg het wel eens zo: een Keynesiaanse ondernemer genereert zowel vraag als aanbod. Het genereren van aanbod houdt in dat hij organiseert, machines installeert, mensen instrueert, keuzes maakt, organisatieprincipes verwerkt en aan *research and development* doet. Dat genereren van aanbod leidt ertoe, dat hij producten in bepaalde kwaliteiten en variëteiten kan aanbieden.

Maar de ondernemer genereert ook vraag. Een ondernemer produceert niet alleen, hij is ook één grote marketingafdeling. Voortdurend gaat hij na wat de consument wil, hij bekijkt hoe hij de consument kan beïnvloeden, hij onderzoekt hoe hij zijn produktvariëteit moet instellen om op de markt meer te verkopen. Hij realiseert zich wel dat hij de plank vaak mis kan slaan: er blijft tussen vraag en aanbod een grote spanning bestaan.

Er kunnen twee situaties zijn waarop een ondernemer kan reageren. Als hij veel aanbod heeft gegenereerd en ziet dat de vraag tegenvalt, zit hij met de gebakken peren. Er is dan onderbezetting. De Keynesiaanse ondernemer verlaagt in dat geval *niet* zijn prijs - dat zou neo-klassiek zijn en we weten dat dat op de korte termijn een onmogelijk instrument is. Als hij de leegloop ziet aankomen, gaat hij op een bepaald moment reorganiseren, rationaliseren en liquideren: hij krimpt dan in. Dat zie je altijd in een conjuncturele neergang.

De andere kant vind ik het optimistische aspect van de Keynesiaanse visie. Wanneer er veel vraag boven de markt hangt en de ondernemer achterblijft in z'n aanbod, dan voelt hij de spanning dat hij veel kan. Hij wordt geprikkeld om veel aan te bieden. Dat stimuleert hem tegelijkertijd om de markt te vergroten. Dan pas organiseert hij echte economische groei.

Als je het Keynesiaanse ondernemersconcept neemt, krijg je een heel andere kijk op het vraagstuk van de loonmatiging. Ik heb de laatste jaren vrij veel gewerkt aan het thema "lonen" en de politiek van de loonmatiging gaat naar mijn smaak de verkeerde kant op.

Wij - in Europa en in Nederland - hebben een economie met sterke vakbonden, waarin regelmatig reële loonstijgingen plaatsvinden. Arbeid wordt stap voor stap duurder. Als gevolg daarvan gaat de ondernemer arbeid vervangen door kapitaal: hij probeert mensen die op laagproductieve activiteiten zitten te *reshuffelen* naar hoogproductieve activiteiten. Hij gaat dus realloceren. In de praktijk betekent dit dat hij de laagproductieve activiteiten afstoot en zijn aanbod gaat inkrimpen. Concluderend: bij stijgende lonen krimpt het aanbod in, maar de vraag blijft nog steeds hetzelfde.

Dat kan de ondernemer aanzetten om actie te ondernemen. Hij gaat z'n aanbod vergroten en parallel daaraan zal de vraag vergroten - dat is een proces dat vanzelf op gang komt. De aanbodvergroting gaat altijd sneller - door de technische ontwikkeling, nieuwe investeringen - dan die vraagvergroting. Uiteindelijk is er zoveel extra vraag gegenereerd dat er mensen van buiten de onderneming moeten worden aangetrokken. Een politiek van gestage hoge lonen houdt de druk op de ketel. Dat is een heel groot goed in een economie. Dat kun je historisch ook aantonen. Amerika was - economisch gezien - tussen 1950 en 1965 de absolute leider in de wereld. Het had de hoogste produktiviteit en de hoogste wereldlonen. Rond 1965 begon de arbeidsparticipatie van vrouwen sterk te stijgen en kwam er veel laaggeschoolde arbeid op de arbeidsmarkt. Omdat in Amerika de arbeidsmarkt relatief goed werkte, kreeg je een druk op de lonen. Er heeft sinds die tijd in Amerika alleen maar loonmatiging plaatsgevonden. Een pas op de plaats van de reële lonen levert het bekende verhaal op: je moet drie baantjes hebben om rond te kunnen komen.

Analyseer je die ontwikkeling, dan moet je constateren dat de produktie naar de laagproductieve sectoren is gegaan. Dat geldt zowel op macro-niveau als binnen de ondernemingen: de loonmatiging is de oorzaak van de lage economische groei. Dat is het bezwaar dat ik heb tegen

het Europese loonmatigingsconcept van dit moment. Als je een excessieve loonstijging hebt gehad ten tijde van de oliecrisis bijvoorbeeld - dan moet je een stap terug doen. De neo-klassieke politiek van de lage lonen, zoals die nu gevoerd wordt - en dat is al vanaf 1980 - werkt averechts: ondernemers worden absoluut niet geprikkeld het aanbod te vergroten. Ze worden ook niet geprikkeld technologische vooruitgang te realiseren en de markt op te zoeken.

Door ondernemers wordt altijd de nadruk gelegd op het kostenaspect van de lonen. Maar het gaat veel meer om de *kwaliteit* van de produkten. Op dat terrein ben je in een hoge-lonensituatie uniek: we vormen de enige regio in de wereld met echt hoge lonen. Die situatie is vergelijkbaar met Amerika in de jaren vijftig. Ik stel daarom voor dat we - in navolging van de American challenge van de jaren vijftig - de *Europese uitdaging* aangaan. Die optimistische kijk krijg je, als je dat standaard macro-economische denken wat los laat. Daarom redeneer ik in Keynesiaanse termen: het heeft iets dynamisch.

Dat leidt wel tot debatten tussen mensen van het Centraal Planbureau en wetenschappers van universiteiten. Zelf ben ik wel eens in discussie gegaan met dr. Henk Don, directeur van het CPB. Centraal stond de vraag of de lonen gematigd moesten worden, of juist niet. De standaard modellenbouw, die het CPB hanteert, heeft natuurlijk ook z'n feilen. In die modellen is het heel essentieel dat de concurrentie in de wereld plaatsvindt via prijsconcurrentie: het zijn de prijselasticiteiten in de exportfuncties die het moeten doen. Dan kom je vanzelf weer uit op het verhaal van de neo-klassieken. En zolang die macro-econometrische modellen belang hechten aan de prijsconcurrentievariabelen, zal het Planbureau daar niet anders over denken.

De internationale concurrentie is een *hot item* en heeft alles te maken met de loonpolitiek. De lage lonen-landen doen hun intrede op de wereldmarkt, zo gaat het verhaal. Wij met onze hoge lonen zouden niet tegen hun lage prijzen op kunnen. De neo-klassieke economen redeneren zichzelf echter tegen de muur omhoog. Zij vertellen het verhaal dat wij onze lonen moeten aanpassen aan het niveau van Oost-Europa en het verre Oosten. Je zou het via prijsconcurrentie moeten doen - wat typisch neo-klassiek is. Dat is natuurlijk onmogelijk: lonen, dat is *alles* in de maatschappij. Als je zegt dat de lonen omlaag moeten, dan moet je ook de verzorgingsstaat afbreken. En je weet dat dat gewoon niet gaat, als je de geschiedenis kent. Als dat het effect is van concurreren met Azië: vergeet het maar.

We moeten niet vergeten dat wij in Nederland ontzettend veel in huis hebben: hoge lonen, een sociale verzorgingsstaat die zijn weerga in de wereld niet kent. Europa heeft veel geïnvesteerd in *human capital*. We hebben oog voor het milieu. In Europa hebben we specialisatiepatronen opgebouwd, die aangeven dat we kunnen concurreren tegen prijzen die we zelf kunnen vragen. We moeten wel proberen te penetreren in buitenlandse markten en daartoe moet je ondernemers prikkelen. Dat gebeurt hier en daar ook wel, maar te weinig. Je moet druk op de ketel houden en dat lukt niet door te roepen dat in Europa de lonen omlaag moeten. Dat is een typische uitwerking van die neoklassieke visie.

De politiek van loonmatiging moet veel minder aandacht krijgen. Overigens gebeurt dat ook: over een tijdje praat iedereen zoals ik nu praat. Als het Duitse Volkswagen-experiment - de verlaging van de uurlonen - op grote schaal ingevoerd wordt, dan hou ik mijn hart vast.

Het belangrijkste vraagstuk van dit moment vind ik de werkloosheid in Europa. Charles Bean van de *London School of Economics* heeft onlangs een uitgebreid overzicht gegeven van het denken en doen met betrekking tot de Europese werkloosheidsproblematiek⁶⁾. Het standaard macro-economische paradigma gaat er - zoals gezegd - vanuit dat er zoiets is als een natuurlijk werkloosheidspercentage dat constant is. De feitelijke werkloosheid wijkt door allerlei schokken van dit natuurlijke percentage af, maar die afwijkingen zijn maar tijdelijk, althans volgens de standaardopvatting. Maar, zoals Bean zegt en ik onderschrijf dat - de Amerikanen kunnen het zich veroorloven te denken dat afwijkingen van dit natuurlijke percentage tijdelijk zijn, want in Amerika schommelt de werkloosheid altijd rond een vast percentage van zes. In Europa kennen we zo'n vast percentage niet, want het gemiddelde werkloosheidspercentage is in de loop van de tijd almaar toegenomen. Er moeten in Europa dus krachten aan het werk zijn, die in Amerika niet bestaan. We zullen het (Amerikaanse) standaardmodel dus moeten uitbreiden en meer oog krijgen voor een rijkere set van determinanten van de evenwichtige werkloosheidsvoet en het bestaan van padafhankelijke ontwikkelingen. Meer algemeen gezegd: we moeten meer inzicht krijgen in het complexe samenspel van instituties, technologie en bevolkingsontwikkeling in het totaal-proces van economische verandering.

De werkloosheid in Europa was in de jaren dertig het vraagstuk dat Keynes, Tinbergen en anderen heeft geïnspireerd om buiten de gebaande paden van de (neo-)klassieke theorie te treden.

Dat heeft geleid tot de Keynesiaanse stroming met parallel daaraan de ontwikkeling van de macro-economie. Ook nu zie je weer dat steeds meer economen Keynesiaanser gaan denken. Dat kan ook niet anders, want de actuele economische ontwikkelingen dagen daartoe uit.'

Noten

- 1) Leijonhufvud, A. (1968). *On Keynesian economics and economics of Keynes*. Oxford University Press, Oxford.
- 2) Stewart, M. (1967). *Keynes and after*. Penguin, Harmondsworth.
- 3) J. Beishuizen, in voorwoord bij Moggridge, D.E. (1978). *Keynes*. Heureka, Nieuwkoop.
- 4) 'Er kwam intussen een synthese op gang tussen de neo-klassieke en de Keynesiaanse theorie, in die zin dat ze allebei hun eigen problemen toegewezen kregen. In de VS is daarmee de naam verbonden van o.a. P.A. Samuelson; bij ons hebben velen tot deze synthese bijgedragen, o.a. S.K. Kuipers en A.B.T.M. [Ton] van Schaik'. In: Pen, J. (1982). 'Prioriteiten in het economisch onderzoek'. In: A.D. Wolff-Albers en H.F.M. Crombag (red.), *Visies op onderzoek in enkele sociale wetenschappen*. 's-Gravenhage.
- 5) Zie: Gordon, R.J. (1990). 'What is Keynesian Economics?' *Journal of Economic Literature*, september.
- 6) Bean, Ch.R. (1994). 'European Employment: A Survey'. *Journal of Economic Literature*, juni.